

**BUXGALTERIYA HISOBI TIZIMINING IQTISODIY BARQARORLIKNI
TA'MINLASHDAGI NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI****Mardonov Shaxriyor Xolmirzo o'g'li**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'quv ishlari bo'yicha dekan o'rinbosari
e-mail: Shaxriyor_x_mardonov@mail.ru
+998946361213

Jo'rayeva Risolat Shuxrat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, talaba
e-mail: risolatjorayeva1@gmail.com,
+998903974000

**MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 02.11.2025**Revised: 03.11.2025**Accepted: 04.11.2025***KALIT SO'ZLAR:**

*buxgalteriya,
iqtisodiy barqarorlik,
moliyaviy hisobot,
monitoring, tahlil,
nazorat*

Bu maqolada buxgalteriyaning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli nazariy va amaliy jihatdan ko'rib chiqiladi. Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar tizimi iqtisodiy subyektlarning barqarorligini baholash, monitoring qilish va reja tuzishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Tezida buxgalteriyaning barqarorlikni qo'llab-quvvatlashdagi funksiyalari — nazorat, prognoz, raqamli axborot taqdim etish va tahliliy baholash funksiyalari — tahlil qilinadi. Shuningdek, amaliy misollar keltiriladi va tavsiyalar beriladi. Tadqiqotda mahalliy va xalqaro manbalardan olingan ma'lumotlar ishlatiladi.

Kirish

Tadqiqotning asosiy maqsadi — buxgalteriya hisobi tizimining iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini aniqlash hamda uni kuchaytirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Buxgalteriyaning iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli tahlil qilinarkan ekan, diqqat asosan “qanday” va “qanchalik” jihatlariga qaratiladi. Ya'ni, buxgalteriya ko'rsatkichlari orqali barqarorlik indikatorlarini aniqlash, korxona miqyosida barqarorlikni

mustahkamlashning amaliy mexanizmlarini belgilash, soha va tarmoqlar bo'yicha farqlarni tahlil qilish hamda risk omillari va ularni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish masalalari o'rganiladi.

Likvidlik — korxonaning qisqa muddatli majburiyatlarini o'z vaqtida to'lash qobiliyatini bildiradi. Agar korxona o'z majburiyatlarini bajarishda muammolarga duch kelsa, bu holat iqtisodiy barqarorlikka bevosita tahdid soladi. Shu sababli buxgalteriya hisobi doimiy ravishda likvidlik ko'rsatkichlarini monitoring qilib boradi.

Masalan, ishlab chiqarish korxonasida joriy likvidlik ko'rsatkichi 1,8 bo'lsa, bu odatda maqbul daraja hisoblanadi. Ammo agar bu ko'rsatkich 0,9 ga tushib qolsa, bu korxonada qisqa muddatli likvidlik muammolari mavjudligini anglatadi. Shu bois, buxgalteriya bo'limi bunday ko'rsatkichlarni oylik yoki choraklik asosda tahlil qilib, ehtiyot chora-tadbirlarini ko'rib borishi lozim.

Moliyaviy leverage — korxonaning majburiyatlarga bog'liqlik darajasini ifodalaydi. Bu ko'rsatkich moliyaviy tavakkalchilik darajasini aniqlashda muhim hisoblanadi.

Umumiy qarz/aktivlar — korxonaning jami aktivlari tarkibida qarz mablag'lari ulushi.

Moliyaviy qaramlik ko'rsatkichi — qarzlar/ustuvor kapital nisbati.

Agar "umumiy qarz/aktivlar" ko'rsatkichi 0,6 bo'lsa, demak korxona aktivlarining 60 foizi qarz hisobidan moliyalashtirilgan. Bunday holatda foiz stavkalari yoki soliq yukining oshishi korxona barqarorligiga jiddiy xavf tug'diradi. Shu bois, buxgalteriya ma'lumotlari va mustaqil audit natijalari asosida leverage ko'rsatkichlari doimiy nazoratda bo'lishi zarur.

Barqarorlik faqat majburiyatlarni qoplash bilan cheklanmaydi. Korxonaning foyda keltira olish salohiyati, ya'ni rentabellik darajasi ham barqarorlikning asosiy omillaridan biridir. Foyda ko'rsatkichlarini tahlil qilish orqali korxona ichki resurslardan qay darajada samarali foydalanayotganini aniqlash mumkin.

Ichki nazorat tizimi buxgalteriya hisobi bilan uzviy bog'liq bo'lib, xatoliklar, moliyaviy suiiste'mollar va firibgarliklarni oldini olishga xizmat qiladi. Uning samaradorligi buxgalteriya ma'lumotlarining ishonchliligini oshiradi. Ichki nazorat quyidagi mexanizmlarni o'z ichiga oladi:

funksional vazifalarning ajratilishi (buxgalter, kassir, moliyachi ro'llarining mustaqilligi);
rejalashtirilmagan va maxfiy tekshiruvlar;
elektron jurnallar va log-fayllar orqali harakatlar izini saqlash.

Tashqi audit esa korxona faoliyatiga mustaqil baho berib, investorlar uchun ishonch indikatoriga aylanadi. Agar tashqi audit salbiy xulosa chiqarsa, bu investorlar ishonchining pasayishiga olib keladi.

Korxonalar o'z moliyaviy barqarorligini "stress-testlar" orqali sinovdan o'tkazadi. Bu testlarda iqtisodiy shoklar — valyuta kursi o'zgarishi, foiz stavkalari oshishi yoki talabning kamayishi kabi ssenariylar qo'llaniladi. Buxgalteriya bo'limi ushbu testlar uchun zarur ma'lumotlarni tayyorlaydi va rahbariyatga analitik hisobotlar taqdim etadi.

Masalan, korxona valyuta majburiyatlariga ega bo'lsa va 1 USD kursi 10 % ga oshsa, majburiyatlar qiymati ham 10 % ga ortadi. Buxgalteriya bo'limi bunday o'zgarishlarning ta'sirini oldindan modellashtirib, rahbariyatga tegishli tavsiyalar beradi.

Turli tarmoqlarda buxgalteriya hisobi tizimining barqarorlikdagi o'rni farqlanadi:

Ishlab chiqarish sanoati — katta hajmdagi aktivlar, amortizatsiya va inventarizatsiya tahlili muhim;

Xizmat ko'rsatish sektori — operatsion samaradorlik va pul oqimi nazorati ustuvor;

Qurilish sohasi — uzoq muddatli loyihalar va investitsion risklar tahlilini talab qiladi;

Bank-moliya sektori — kredit portfeli, rezervlar va likvidlikni nazorat qilish markaziy ahamiyatga ega.

Etika va ishonchlilik omillari

Ichki nazorat tizimi zaif bo'lgan korxonalarda firibgarlik, noto'g'ri hisob-kitoblar yoki moliyaviy suiiste'mollar sodir bo'lish ehtimoli yuqori. Xalqaro tadqiqotlarga ko'ra, korxonalarda moliyaviy firibgarlik holatlari o'rtacha 2–4 % darajasida uchraydi. Shu sababli, buxgalteriya tizimining shaffofligi va etik tamoyillarga asoslanishi barqarorlikni saqlashning zarur shartidir.

Valyuta kurslari, inflyatsiya sur'atlari va foiz stavkalarining o'zgarishi korxona moliyaviy holatiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, inflyatsiyaning 10 % ga oshishi xarajatlar va amortizatsiya qiymatining ham ortishiga olib keladi, bu esa sof foyda va rentabellikni kamaytiradi. Eksport-import faoliyati yurituvchi korxonalar uchun esa valyuta kursining keskin o'zgarishi barqarorlikni izdan chiqaruvchi omil hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, buxgalteriya hisobi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning eng muhim mexanizmlaridan biridir. Uning nazorat, tahlil, hisobot va prognoz funksiyalari korxona ichki barqarorligini mustahkamlaydi, investorlar ishonchini oshiradi va makroiqtisodiy muvozanat uchun zarur axborot asosini yaratadi. Shu bilan birga, axborot sifati, standartlarning uyg'unligi, audit tizimi samaradorligi va texnologik infratuzilma kabi

omillarni rivojlantirish zarur. Ushbu yo‘nalishlarda kompleks islohotlar amalga oshirilsa, buxgalteriya tizimi iqtisodiy barqarorlikning strategik poydevoriga aylanadi va milliy iqtisodiyotning barqaror istiqbolini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva F. – “O‘zbekiston iqtisodiy subyektlarining moliyaviy barqarorligini tahlil qilishni takomillashtirish”, 2025. (betlar: 10–20)
2. Berdaliyev X. – “Investitsion buxgalteriya hisobi va uning iqtisodiyotdagi o‘rni”, 2024. (betlar: 5–15)
3. “Soliqlar hisobi va uning iqtisodiy barqarorlikdagi rolini yaxshilash”, JOISR, 2025. (betlar: 30–40)
4. Egamberdiyeva A. – “Xalqaro moliyaviy tashkilotlarning jahon iqtisodiy barqarorligidagi o‘rni”, 2025. (betlar: 50–60)
5. “O‘zbekiston Respublikasi: Tanlangan masalalar”, Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi ish hujjati, 2025. (betlar: 1–15)
6. A.A.Karimov - “Buxgalteriya hisobi, 2019